

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Стаття 124 Конституції України передбачає, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі. Це положення є для нашого законодавства принципово новим і свідчить про демократичні зміни у нормотворчій діяльності та прагнення законодавства відповідати міжнародним стандартам правосуддя.

Нові конституційні засади функціонування судової влади обумовлюють необхідність теоретичного опрацювання деяких елементів правового статусу (правосуб'єктності) судових органів, пов'язаних з реалізацією виключності судової влади у державі.

У минулому (та й незрідка зараз) деякі з судових функцій по охороні прав громадян виконували такі несудові органи, як КТС, профспілки, різноманітні громадські установи, що було (і є), на наш погляд, негативним явищем. Як зазначає В.В. Комаров, це призводить до “дифузії” судової влади, тому із становленням України як правової держави законодавець поставлений у необхідність глибокої “інвентаризації” процесуального законодавства, регулюючого, крім судової влади, і діяльність громадських організацій, товариських судів, інших органів, здійснюючих захист цивільних справ, що призведе, з рештою до конституювання правосуддя як нового за змістом інституту з надзвичайною прерогативою приймати рішення

про права громадян, вирішувати спори про права й обов'язки громадян (3, с. 12).

Проголошуючи виключність судової влади на конституційному рівні, законодавство не уточнює, з яких основних частин складається правовий статус судових органів, завдяки якому реалізується виключність судової влади. На нашу думку, правовий статус суду складається з таких правових інститутів, як юрисдикція та повноваження. Межі судової влади характеризують такі категорії, як підвідомчість на підсудність цивільних справ, котрі є також і формами повноважень судів.

Розглядаючи проблему правового статусу органів судової влади, треба виходити з визначення сутності самої судової влади. Аналіз існуючих в літературі точок зору з цього приводу дозволяє зробити висновок, що єдиної думки щодо цього серед науковців-правників не існує. Найбільш вдалими, на нашу думку, є визначення сутності судової влади В.В. Комаровим, що вона “повинна втілюватися тільки в правосудді, а “право судити” повинне бути надане лише органам, які входять в судову систему, організовані на принципах незалежності і здійснюють свою діяльність в порядку, передбаченому законом” (8, с. 6, 7). До того ж слід додати, що здійснення судової влади відбувається в судовій юрисдикції. Стосовно цього в ч. 2 ст. 124 Конституції України закріплено, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі. Вважаємо, що правникам необхідно більш ретельно опрацювати поняття юрисдикції, що дасть можливість розмежувати такі схожі, але нерівнозначні поняття, як “повноваження”, “юрисдикція”, “підвідомчість”, “підсудність”. Означені інститути в сукупності складають *компетенцію*, яка є основною частиною правосуб'єктності (правового статусу) органів судової влади. На наш погляд під судовою компетенцією слід розуміти сукупність наданих законодавством повноважень органам судової влади для здійснення функції правосуддя.

Перед тим, як перейти до характеристики кожного з названих інститутів окремо, слід звернути увагу на їх співвідношення. З цього приводу С.М. Пелевін зазначає: “Співвідношення компетенції, юрисдикції та підвідомчості має такий вигляд: держава, визначаючи функції державних та громадських органів, надає їм відповідні повноваження для здійснення цих функцій. У тому випадку, коли поряд з іншими функціями державний або громадський орган виконує правоохоронну функцію, він наділяється юрисдикційними повноваженнями, стає юрисдикційним органом, а його юрисдикція складає частину компетенції. Визначивши юрисдикцію органу, держава в особі законодавця встановлює підвідомчість суб'єктивних прав та

інтересів, які підлягають захисту цими державами або громадськими органами” (6, с. 82). Хоча автор у даному випадку мав на увазі діяльність усіх органів, до компетенції яких належить розв’язання цивільних спорів, гадаємо, що названі відмінності між приведеними поняттями можна повною мірою віднести і до діяльності судових органів.

Судова юрисдикція є частиною судової компетенції. Видається обгрунтованою думка С.М. Пелевіна, згідно з якою юрисдикційна діяльність органу — це діяльність по виконанню правоохоронної функції (6, с. 81). На наш погляд, юрисдикційна діяльність суду у цивільному судочинстві характеризується тільки правоохоронною функцією. Правосуддя є там, де здійснюються юрисдикційні повноваження, тобто коли суди розглядають спір про право. У зв’язку з цим вряд чи можна погодитися з Ю.К. Осиповим, який розглядає юрисдикцію як діяльність по застосуванню норм права взагалі (5, с. 19).

Таким чином, юрисдикція повинна визначатися у залежності від характеру та виду конкретної юридичної справи, яка розглядається судом. Але це не ототожнює її з підвідомчістю. Викликає серйозні заперечення позиція Н.І. Авдеєнко, яка повністю ототожнює вказані інститути (1, с. 144), тому що, як вважаємо, підвідомчість — це властивість конкретної справи, а юрисдикція притаманна певному судовому органу, до компетенції якого входить розв’язання тієї чи іншої справи.

На основі викладеного гадаємо, що юрисдикцію треба розглядати залежно від того, до якої галузі права належать ті чи інші спірні правовідносини, і приєднатися до думки В.І. Шишкіна, який розмежовує юрисдикцію на конституційну і загальну, а останню, в свою чергу, поділяє на звичайну та спеціальну (9, с. 224). Гадаємо, що такий поділ більш повно охоплює демократичні зміни у законодавстві і відповідає Конституції, яка передбачає певні сфери функціонування судової влади.

Отже, судова юрисдикція є однією із складових правового статусу органів судової влади, яка визначає певні засади діяльності органів судової влади по охороні суб’єктивних прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб або держави.

Розгляд правового статусу органів судової влади неможливий без характеристики повноважень, якими держава наділила ці органи для здійснення покладених на них функцій. Так, О.Ф. Козлов виділяє предметні та функціональні повноваження, які, на нашу думку, є загальними, тобто їх можна використати до всіх без винятку ланок судової системи, хоча існують і деякі особливості залежно від певної гілки судової влади. На його думку, предметні повноваження складаються з двох взаємозв’язаних частин — підвідомчості та підсудності (2, с. 55).

Підвідомчість устанавлює, до юрисдикції якого органу належить розв'язання того чи іншого спору. У зв'язку з цим постає питання про те, чи потрібна зараз правова регламентація підвідомчості, бо згідно з Конституцією всі спори про право підвідомчі судам. Гадаємо, що мова повинна йти не про підвідомчість, а про межі влади судів по розгляду цивільних справ.

На основі викладеного вважаємо, що стосовно Конституції треба розмежувати підвідомчість не між багатьма державними, відомчими та господарськими органами, до юрисдикції яких входило вирішення спорів, а між Конституційним, господарськими та загальними судами. Такий підхід до вирішення проблем щодо підвідомчості наближає законодавство до Конституції.

Наступним видом предметних повноважень є підсудність цивільних справ. Слід погодитися з В.В. Комаровим, що найбільш повне розуміння підсудності — це сукупність цивільних справ, підлеглих розгляду і вирішенню по суті в тій чи іншій ланці судової системи, тобто в тому чи іншому суді. При цьому за допомогою підсудності визначається компетенція кожної ланки судової системи та кожного суду цієї ланки по розгляду вирішенню цивільних справ. У зв'язку з цим можна визначити два види підсудності — родову та територіальну.

Визначити родову підсудність конкретної справи означає встановити, суд якої з ланок судової системи повинен вирішити дану справу як суд першої інстанції (8, с. 146, 147). Вважаємо за необхідне залишити без змін існуючі законодавчо закріплені правила підсудності справ позовного провадження, бо вони існують з урахуванням процесуальних особливостей розгляду тієї чи іншої справи.

Територіальна підсудність обусловлює межі юрисдикції окремих судів в кожній ланці судової системи залежно від території, на яку поширюється юрисдикція кожного з цих судів (8, с. 149).

Наступний вид судових повноважень становлять функціональні, якими охоплюється весь комплекс цивільних процесуальних прав та обов'язків судового органу, дозволяючи останньому з виключною повнотою встановити обставини справи, застосувати норми права, винести рішення, усунути недоліки в їх змісті та ін. (2, с. 127). Вони складаються з повноважень суду по залученню до процесу осіб, які беруть участь у справі, та доказових повноважень. На цій підставі у цивільному процесуальному законодавстві чітко регламентовані правила про те, що певна група суб'єктів бере участь у справі за своїм розсудом, друга ж група залучається за ініціативою суду.

Стосовно доказових повноважень суду у цивільному процесі, треба зазначити, що вирішення цієї проблеми цілком залежить від вирішення питання про те, чи є суд суб'єктом доказування, чи ні. На нашу думку, суд не належить до таких суб'єктів, тому що обов'язки по доказуванню розподіляються тільки між сторонами і третіми особами, які заявляють самостійні вимоги, як суб'єктами матеріально-правових відносин (7, с. 50).

Суд є лише суб'єктом оцінки доказів, яка постає елементом правосудної діяльності, а не елемент доказування. Оцінка доказів — це існуючий на основі логічних законів процес мислення суду, спрямований на визначення їх належності, допустимості, взаємного зв'язку та досягнення на цій основі правильних висновків (7, с. 168). З цього приводу В.Ю. Мамницький справедливо стверджує, що доказова діяльність — це діяльність суду по оцінці доказів, витребуванню їх за клопотанням сторін, за пропозицією останніх усунути прогалини у доказовому матеріалі, яка спрямована на встановлення фактичних обставин справи, прав та обов'язків сторін у цивільній справі (4, с. 11).

Слід зазначити, що така конструкція функціональних повноважень притаманна як повноваженням суду першої інстанції, так і судам касаційної та наглядової інстанцій.

Список літератури: 1. Авдеенко Н.И. Общие правила определения судебной подведомственности//Вопр. государства и права. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1964. - С. 134-157. 2. Козлов А.Ф. Суд первой инстанции как субъект советского процессуального права. - Томск.: Изд-во Томск. ун-та, 1983. - 165 с. 3. Комаров В.В. Предмет цивільного процесуального права: Текст лекцій. - Харків: Укр. юрид. акад, 1992. - 45 с. 4. Мамницький В.Ю. Принцип змагальності у цивільному судочинстві//Автореф. дис.... канд. юрид. наук. - Харків, 1995. - 14 с. 5. Осипов Ю.К. Подведомственность юридических дел: Учеб. пособие. - Свердловск, 1973. - 122 с. 6. Пелевин С.М, Критерии подведомственности гражданских дел//Известие вузов: Правоведение. - 1990. - № 1. - С. 80-84. 7. Треушников М.К. Судебные доказательства. - М.: Городец, 1997. - 320 с. 8. Цивільне процесуальне право України/За ред. В.В. Комарова. - Харків: Основа, 1992. - 416 с. 9. Шишкін В.І. Деякі аспекти у проблематиці розвитку системи правосуддя в Україні//Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність: Матеріали наук.-практ. конф. 22-23 лист. 1996 р. - К.: Генеза. - С. 224, 225.